

[פרק 7]

מדינה יהודית ודמוקרטיה

מדינה יהודית ודמוקרטיה

היהודית הקיימת כיום. אנו מקווים ומאמינים, שמספר היהודים יגדל, בדרך הריבוי הטבעי ובעיקר על ידי עלייה".

בנאומיו השונים באותן שנים קשר רבין בין תחייתו של העם היהודי בארצו ומעשה הקמת המדינה לבין המשך קיומו של העם היהודי: "אין אפשרות לקיים היום את היהדות בלי מאבק קשה על קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. כל פגיעה במדינת ישראל כיום היא פגיעה בעצם המשכיותה של היהדות ושל היהודים".³

בתקופת כהונתו השנייה כראש ממשלה הדגיש רבין את מחויבותה של ממשלתו לקליטת העלייה וליצירת רוב יהודי בארץ. בנאומים רבים התייחס למורכבות המפגש הבין-תרבותי, לחשיבותה של המורשת היהודית כבסיס לסולידריות היהודית בארץ ובתפוצות, ולמחויבותו לשלום מבית בין הקבוצות השונות בחברה היהודית-ישראלית:

"אנחנו חלמנו, לחמנו והקמנו, חרף כל הקשיים, למרות כל הביקורת, מקלט בטוח לעם היהודי. זו תמצית הציונות. זו התגשמות חלום הדורות [...] בארץ הקטנה הזאת התקבצו עשרות גלויות ועדות, קהילות, זרמים ותרבויות. אין זה קל למזג את כל אלה לעם אחד. בינתיים אנו חייבים לטפח את הסובלנות והסבלנות, לקרב לבבות".⁴

רבין הדגיש את מרכזיותה ואת משמעותה של המורשת היהודית, שבה ראה את ה"דבק" שקיים את עם ישראל במהלך 2,000 שנות נדודים וגלויות, ועל כן התחייב:

"לשמור על הקשר והזיקה ההדדיים בין ממשלת ישראל לבין מורשת ישראל. השמירה על אחדות העם מחייבת יצירת

בנאום שנשא באוגוסט 1993 סיפר יצחק רבין על פגישה בין נשיא ארצות הברית, לינדון ג'ונסון, לראש ממשלת ישראל, לוי אשכול, אחרי מלחמת ששת הימים, שבמהלכה נשאל אשכול: "אדוני ראש הממשלה, איזו מדינת ישראל אתה רוצה?"

46 שנים לאחר הקמת המדינה ו-26 שנים לאחר מלחמת ששת הימים השיב רבין על שאלה זו במילותיו שלו: "אנחנו רוצים מדינת יהודים, מדינה ציונית, מדינה דמוקרטית, מדינה חזקה".¹

יצחק רבין היה גאה במדינת ישראל, על יסודותיה היהודיים והדמוקרטיים, וראה בהם יסודות משלימים, הכרחיים. במהלך כהונתו הראשונה כראש ממשלה הדגיש את הצורך להפוך את ישראל למדינתו של העם היהודי כולו: "קיום הקשר החי עם יהדות העולם והפיכת ישראל למרכז רוחני ונפשי לעם היהודי בתפוצות נעשה יותר ויותר חיוני לקיום המדינה ולקיומו הלאומי-יהודי של עמינו בגלויות". באותה נשימה הדגיש כי מגמות יסוד אלו "אין בהן כדי לפגוע בזכותם המלאה וביכולתם של בני המיעוט הערבי והדרוזי לחיות חיים מלאים ושלמים כאזרחי ישראל ולקיים יחסי רעות ואחוה עם אחיהם היהודים".²

בראיון בשנת 1976, כשנשאל רבין כיצד הוא מפרש את החוק בדבר שמירת האופי היהודי של המדינה, השיב:

"מדינת ישראל נועדה להיות מדינה יהודית. אם מרביתה לא תהיה מאוכלסת על ידי יהודים, יהיה בכך משום שיבוש החזון הציוני. אך צריך לזכור שני דברים: מדינת ישראל מעולם לא הייתה מדינה רק של יהודים, ואינני מאמין שבעתיד זה יהיה אחרת. שנית, אין מדינת ישראל מסתפקת באוכלוסייה

תנאים לחיים משותפים, מתוך כבוד הדדי בין דתיים לחילונים. נפעל למניעת קיטוב ופגיעה ברגשות ציבור שלומי אמוני ישראל. נדאג לחינוכם של כלל ילדי ישראל לאור ערכי היהדות, ונמשיך בהקניית ערכים אלה ללא כל פגיעה בהם".⁵

בד בבד עם מחויבותו לקירוב לבבות בתוך החברה היהודית-ישראלית ושילוב ערכי המורשת והמסורת היהודית במערכת החינוך, הדגיש רבין את הצורך לשלב ולקדם את אזרחי ישראל הערבים, תוך שהוא מכה על חטאי עבר:

"יהיה זה נכון להודות, שמשך שנים שגינו בהתייחסות לאזרחים הערבים והדרוזים. היום [...] יש פערים לא קטנים בין הישוב היהודי לישוב הערבי בתחומים רבים [...] אני רואה לנכון להבטיח לאוכלוסייה הערבית, הדרוזית והבדואית לעשות כל שאפשר לסגירת הפערים הללו. ננסה לעשות את קפיצת הדרך, שתבטיח רווחה לבני המיעוטים, שקשרו את גורלם בגורלנו".⁶

בראיון עם שר הפנים לשעבר, אריה דרעי מש"ס, לציון 17 שנים לרצח יצחק רבין, אמר דרעי כי רבין היה אחראי לשינוי מהיסוד של סוגיות רבות בחברה הישראלית והדגיש משפט שאמר לו רבין בזמנו: "אין סיכוי לעשות שלום עם האויבים שלנו, מבלי לעשות שלום בתוכנו - ש"ס ומרצ". רבין ניסה לייצר הסכמיות בין קצוות בחברה הישראלית, ובחזונו ראה מדינת ישראל חזקה, המאופיינת בשיח בין הקבוצות המרכיבות אותה כתשתית לסולידריות אזרחית.

את חזונו ביחס למדינת ישראל, היהודית והדמוקרטית, ביטא במפורש בשנת 1993 כשאמר:

"לקראת סוף המאה הנוכחית, אנו רוצים לחיות במדינת יהודים, שיש בה גם מיעוט ערבי שווה-זכויות, ואשר מקפלת בהווייתה אלפי שנות היסטוריה, בהן עוצבה דמותנו הרוחנית, הדתית והמדינית [...] הנה כך נחזור אל המקורות, אל החלום הציוני שימשיך את סיפור ההצלחה של שיבת ציון, אל הפריחה הרוחנית, הטכנולוגית והכלכלית, ואל בניין החברה הצודקת ששואפת לעילוי האדם".⁷

רגישותו של יצחק רבין למרקם החיים החברתיים בישראל ולהכרח להדגיש ערכים של תרבות פוליטית דמוקרטית המגלמת סובלנות ופולורליזם, באה לידי ביטוי לא פעם בהתבטאויותיו ביחס לאזרחי ישראל הערבים. בפברואר 1994, לאחר הרצח

במערת המכפלה שבמהלכו נרצחו עשרות פלסטינים, פנה רבין בהודעת הממשלה לערבים אזרחי ישראל ואמר: "אני רוצה לומר כמה מילים לערביי ישראל: שנות דור אתם חלק מאיתנו, בטוב וברע. הייתם איתנו במשך עשרות שנים. בשעות קשות לכם ולנו. ועל אף כל הקשיים, הייתם נאמנים ושותפים, הצלחנו להגיע לך קיום ואנחנו רוצים להמשיך בו [...] לא ניתן למשברים קשים ככל שיהיו להרוס את רקמת היחסים שבנינו עשרות שנים".⁸

בכל האמור ביחסו לפרקטיקה של הדת היהודית, אישי ציבור חרדיים נהגו לתארו כחילוני מובהק ולא כאנטי-דתי. אריה דרעי סיפר פעם כי במהלך ישיבת ממשלה שהתקיימה ב"ז בתמוז, הוא העביר אליו פתק וציון כי לא מתאים להגיש כיבוד ושתייה ביום כזה. מיד עם קבלת הפתק רבין האדים, דפק על השולחן והורה לסלק את המאכלים מהשולחן באומרו ש"לא ייתכן כי ישיבת ממשלה תחלל יום צום".

גם במקרים נוספים לאורך כהונתו השנייה ניתן להבחין ביחסו המכבד ובמדיניותו האחראית והמכילה ביחס לאלמנטים דתיים במרחב הציבורי, כמו גם לחשיבות שייחס לסמלים ולמיתוסים דתיים.

מובחן בעניין זה היה יחסו לירושלים, שחייו היו שזורים בחייה: בה נולד, עליה הגן כאיש פלמ"ח בתש"ח וכאיש צבא, אותה איחד כרמטכ"ל הניצחון במלחמת ששת הימים ובה שירת את הציבור הישראלי כחבר כנסת, כשר וכראש ממשלה.

"אני חושב שמיותר לדבר על החשיבות ועל המשמעות הסמלית של ירושלים. כל חייל שנלחם למענה לבטח חש משהו מיוחד בתוקף העובדה שהוא נלחם על ירושלים. לחימתו היתה משהו סמלי ולה גם משמעות מעשית - בנותנה לו יותר כוח. זה לא היה רק ערך כשלעצמו, אלא ערך שהפך לכוח. החשיבות האחרת, החשיבות המדינית. איני מתאר לעצמי שמישהו, עוד לפני מדינת ישראל, תוך כדי התקרבות למדינה, תיאר לעצמו מדינה יהודית בארץ ישראל בלי ירושלים בתוכה".⁹

מתוך הבנת חשיבותה של המורשת היהודית כיסוד משמר ומלכד, ומתוך הבנת חשיבותה של ירושלים כסמל לריבונות יהודית ולשיבת ציון, הכריז רבין לא פעם: "אין, ולא יהיו, שתי ירושלים. אנו חלוקים בדעותינו מימין

"ישראל מחכה לרבין"
יום הבחירות, יוני 1992

ומשמאל. יש לנו ויכוחים על דרך ועל מטרה, אבל אני מאמין שאין לנו ויכוח בנושא אחד: שלמותה של ירושלים והמשך כינונה וביסוסה כבירתה של מדינת ישראל. אמרתי אתמול ואחזור על כך היום: אין שתי ירושלים. יש רק ירושלים אחת. מבחינתנו, ירושלים אינה נושא לפשרה. ירושלים היתה שלנו, תהיה שלנו, היא שלנו, וכך תהיה לעולמי-עדי.¹⁰

אף שלא היה אדם דתי, גם בנוגע לסוגיית הכשרות הפעיל רבין את כל כובד משקלו כראש ממשלה, כאשר ביקש לעקוף את פסיקת בג"ץ בנושא ייבוא בשר לא כשר קפוא. לימים סיפר על כך הרב הראשי לישראל דאז, ישראל מאיר לאו:

"ב-1994 בג"צ פסק שאפשר לייבא נבלות וטרפות לארץ. אני הייתי אז ברבנות הראשית. ביקשתי מרבין, גם אריה דרעי פנה אליו [...] היה צריך רוב מוחלט כי הפסיקה היתה על בסיס חוק יסוד. הוא טילפן מאחד לשני והצליח להשיג את הרוב הנדרש. לאחר מכן התברר, שצריך להשיג שוב את כל ההסכמה, כי התברר שהצביעו על בשר קפוא, והחברה שעתרה לבג"צ אמרה שתביא בשר מצונן. רבין טרח שוב והשיג את הרוב הנדרש שהצביעו בעד החוק. התקשרתי אליו להודות לו והוא אמר לי: "צריך לזכור, אנחנו מדינה יהודית".¹¹

אחת הסוגיות הממחישות את יחסו של רבין לסמלים לאומיים – דתיים הייתה סוגיית קבר רחל. גם על כך סיפר הרב הראשי לישראל, ישראל לאו:

"עשרה ימים לפני שנבחר רבין לראשות הממשלה, בשנת 1992, הוא ישב עם לאה רעייתו לסעודת ליל שבת בביתי [...] באותו ערב הסביר רבין, כי את הערכתו העמוקה לבית הכנסת כמרכז לעם היהודי הוא רכש במהלך שנות כהונתו כשגריר בוויניטון, שם התגלה לו כי ליבו של העם היהודי פועם סביב בית הכנסת המשמש לתפילה וללימוד וגם מהווה מרכז לפעילות יהודית חברתית. שם גם נרקם הקשר בין יהדות התפוצה לבין מדינת ישראל.

בראש חודש ניסן תשנ"ג התחלתי לכהן כרב ראשי לישראל. רבין היה אז ראש הממשלה, שר הביטחון ושר הדתות. באותו יום באתי לפגישה עמו. בתום הפגישה הוא הסתודד עמי והוציא מכיסו פתק שעליו היה רשום מספר הטלפון האישי בביתו [...]. התרגשתי מהמחווה שלו, ולמען האמת השתמשתי בטלפון הזה פעם אחת בלבד. זה היה לקראת הסכמי אוסלו

ב', כאשר סוכם למסור את בית לחם לרשות הפלסטינית, כולל את השמירה על הגישה אל קבר רחל [...] חברי הכנסת מנחם פורוש וחנן פורת דיברו על ליבו של רבין, אך הוא דבק בעמדתו. טלפנתי אליו לפני כניסת השבת ואמרתי שהדרך משכונת גילה אל קבר רחל אינה אלא 500 מטרים בלבד, שרבים נוסעים לשם גם בשעות הלילה להתפלל, ושיהודים מגיעים אף מחוץ לארץ בטרם כניסתם לניתוח או בכל מצב גורלי אחר לשטוח תפילה בכותל המערבי, בקבר רחל ובמערות המכפלה. ביקשתי שיעשה הכל כדי להשאיר את האבטחה של הדרך לקבר בידי צה"ל. רבין הזכיר לי שלפי בקשתי סוכם שבית הכנסת העתיק ביריחו 'שלום על ישראל' יהיה בידי ישראל ושהדרך אליו תאובטח בידי שוטרים פלסטינים. 'אם כן', שאל רבין, 'מה ההבדל?' עניתי לו, שעם כל הכבוד לבית הכנסת ביריחו, הרי כאן מדובר בקברה של אמא שהובטח לה 'ושבו בנים לגבולם', כפי שתואר הנביא ירמיה. אימא הטמונה חצי קילומטר מירושלים חייבת להיות קרובה ונגישה לבנים המבקשים שהיא תהיה להם מליצת יושר לפני בורא עולם, שנענה לבכיה על חורבן הבית הראשון. את שיחותי סיימתי במילים 'מאימא לא נפרדים'.

ביום ראשון בצהריים צלצל הטלפון. על הקו הייתה מזכירתו: 'ראש הממשלה מבקש לדבר עם הרב הראשי'. רבין הודיע: 'הבטחתי לך "לישון" במהלך השבת על דברך. רציתי להודיעך, כי בישיבת הממשלה מן המניין שהסתיימה זה עתה הוחלט שנעמוד בתוקף על דרישתנו כי צה"ל יופקד על שמירת הדרך לקבר רחל, כמו גם על המתחם עצמו'. הייתי כל כך נרגש מהשיחה שלא הצלחתי לומר אלא: 'תודה רבה, אך מדוע עשית זאת?' והוא ענה בשלוש מילים: 'מאימא לא נפרדים'.¹²

בשלהי שנת 1994, משהחלו הקולות נגד תהליך אוסלו להישמע ביתר שאת בציבוריות וברחוב הישראלי, הבהיר רבין את תפיסתו ביחס לדמותה של מדינת ישראל, על יסודותיה היהודיים והדמוקרטיים:

"אנו נמצאים בימים אלו בעיצומו של קרב ללא תותחים, במלחמה ללא אש, שתהיה אולי מן החשובות והמכריעות בתולדות העם היהודי בדורות האחרונים: המלחמה על דמותה של מדינת ישראל. יהיה עלינו לבחור בין דרך של קנאות, נטיות לחלומות של גדולה, השחתת ערכי מוסר ויהדות כתוצאה משליטה בעם אחר, אמונה עיוורת,

”השמירה על אחדות העם

מחייבת יצירת תנאים

לחיים משותפים,

מתוך כבוד הדדי

בין דתיים לחילוניים.

נפעל למניעת קיטוב

ופגיעה ברגשות ציבור

שלומי אמוני ישראל”

יוהרת 'אני ואפסי עוד' - לבין דרך של קיום חיים יהודיים, דמוקרטיים, ליברליים, מתוך התחשבות באמונותיהם של אחרים, גם בתוכנו, גם לצידנו, כאשר איש באמונתו יחיה. החל הקרב על דמותה של המדינה היהודית במאה ה-21.¹³

מאבקו של רבין לשלום היה, לתפיסתו, מאבק על שמירת מדינת היהודים, שמירה על אופייה היהודי של מדינת ישראל:

”עשרים-ושבע שנים שלטנו בעם אחר. השתדלנו לספק את מחסורו. ניהלנו את חייו - וביקשנו לשמור על חיינו. כל ממשלות ישראל, הן של מפלגת העבודה והן של הליכוד, לא מצאו לנכון במשך השנים לספח את חבל עזה, את יהודה ושומרון [...] אין זה מקרה, שהשטחים לא סופחו, גם כאשר בראש המדינה וממשלתה החזיקו תומכי רעיון ארץ-ישראל השלמה. ממשלות המערך ומפלגת העבודה ידעו אז, ויודעות גם היום, כי בסיפוח מיליון ו-800 אלף פלסטינים תאבד מדינת ישראל את צביונה היהודי והדמוקרטי.”¹⁴

רבין רצה בהסדר מדיני כדי לשמר את יכולתם של יהודים לחיות בחלק ממולדתם בתנאים של עצמאות מדינית מלאה. הוא סבר שהן מבחינת סיכוייה של ישראל להתקיים כמדינה יהודית ודמוקרטית והן מבחינה מוסרית, עדיף הסדר הגון עם שכנינו, המכיר בזכויותיהם ועומד על הבטחתנו אלה, על פני מלחמת-תמיד.

מול ארון הקודש בבית הכנסת במוסקבה

מדברי יצחק רבין

"הציונות המדינית קמה לפני שבעים שנה [...] אבל שאיפותיו, מאווייו וגעגועיו של עם ישראל לתקומה רוחנית, תרבותית ומדינית מחודשת בארץ ישראל, תחילתם וראשיתם מאז גלינו מארץ ישראל לפני כאלפיים שנה [...] הישוב היהודי בארץ ישראל ומדינת ישראל היו שונים שוני מהותי לו חיו רק למען קיים את אלה הגרים בישראל. ראינו בעבר והננו רואים גם היום שליחות יהודית גדולה בהקמתה, פיתוחה וקידומה של מדינה יהודית, השומרת על הצביון היהודי. המאחדת ומטפחת את ערכי היהדות הלכה למעשה בארץ ישראל, במדינת ישראל המחודשת [...] היום קיימת מדינה יהודית גדולה המחפשת את עמה, את אלה שיבואו ליישבה ולחיות בה [...] המשימה המרכזית היום בפני התנועה הציונית היא חיפוש דרכים חדשות להגברת העלייה לישראל"

[נאום בבאזל, במלאת שבעה עשורים לקונגרס הציוני הראשון, 1967]

בבית הכנסת במוסקבה, 1994

2

שמעון פרס

"יצחק הושפע מאוד מהדמוקרטיה האמריקנית, שיש בה חלוקה מפורשת בין שלוש הזרועות - המחוקקת, המבצעת והשופטת, כאשר כל זרוע נבדלת מרעותה, נוגעת ברעותה אבל איננה חונקת את זולתה. דמוקרטיה הנאבקות על חופש לאזרחים ודמוקרטיה לוחמת נגד חופש לרוצחים; דמוקרטיה שיש בה בהירות של ביצוע, אבל גם רבדים תנ"כיים. ככל שיצחק גדל בתפקידו, כן הוא שאף להבהיר סמכויות, אבל גם גילה נטייה גוברת והולכת לעוגנים המוסריים של העם היהודי; העם היודע שגבורה היא לשלוט בעצמנו, וששליטה בזולתנו היא

ההיפך ממנה"¹⁶

[2011]

1

שאול יהלום

"היום, י"א במרחשוון, חל יום הזיכרון לרחל אמנו, שעליה מנבא ירמיהו הנביא: 'קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים. רחל מבכה על בניה מיאנה להינחם על בניה כי איננו'. הבכי של רחל אמנו כלל בוודאי, בראייה היסטורית ולאומית, גם את בנה יצחק רבין. בנה היקר, שהשיב לה אהבה, גאל את קברה כרמטכ"ל וקיבל החלטה ערכית והיסטורית לחדש את ההתיישבות בגוש-עציון, דרך

בית-לחם בואכה אפרתה"¹⁵

[2011]

בטקס במשרד הדתות, 1992

ויקיפדיה

[מילים: קרן פלס וחנן בן ארי | לחן: חנן בן ארי]

כמה נוח לזרום עם המוח בהתניות אוטומטיות שלא דורשות לטרוח רק לתייג ולנבוח, להסית ולזבוח לאילי הרייטינג אייטמים בכל הכוח הכול כבר מסודר לנו בראש מגירות-מגירות לא ניתן למציאות להפריע לנו לראות שכל שמאלני הוא בוגד, כל ערבי מחבל מתאבד כל חרדי הוא שודד וכל המתנחלים רצחו את רבין כל תל אביב טבעונית, כל נתיבות מסורתית עממית, כל הדתיים פרימיטיביים עם ציצית ועל הדרך מחקו את דארווין.

אל תכלאוני בשום כלוב
אל תסכמו אותי בוויקיפדיה
אני הכול, אני לא-כלום
אור אינסוף לבוש בגוף
אז אל תכלאוני בשום כלוב

תקראו לי דון קישוט שמעז לקרוא תיגר שימו לי פרס על הראש וגיליוטינה בכיכר השדים זמנם עבר והמלך הוא עירום תמחקו את כל מה שידעתם עליי עד היום לא אני לא המתנחל, לא נציג של אלוהים לא דוס שמדיר נשים, לא גשר בין המגזרים יישרפו המגזרים, תשרפו דעות קדומות לכל אחד יהיה סיכוי לכתוב את הסיפור שלו כי אם הכול גלוי וידוע מראש קלישאות-קלישאות לא ניתן למציאות להפריע לנו לראות שכל מזרחי מקופח, כל חילוני הוא כופר מלוכלך כל הנשים למטבח וכל הרוסים הרוסים על סטאלין כלו כבר כל הקיצים, כל חבר כנסת קופה של שרצים כל האתיופים רצים ואלו שלא שרים עם רייכל

אל תכלאוני בשום כלוב
אל תסכמו אותי בוויקיפדיה
אני הכול, אני לא-כלום
אור אינסוף לבוש בגוף
אז אל תכלאוני בשום כלוב

עוד יבוא יום...

יום יבוא ולא תכלאוני בשום כלוב
לא תסכמו אותי בוויקיפדיה
אני הכול, אני לא-כלום
עירום באתי ואשוב
אז אל תכלאוני בשום כלוב
לא תכלאוני בשום כלוב

לא תשכח

יום השנה העשירי להרצחו של ראש הממשלה יצחק רבין

4.11.1995 י"ב טבת תשנ"ו | מרכז יצחק רבין | שנקר בי"ס גבוה לתורתה ולעיצוב

כרזה לציון יום השנה ה-10 לרצח ראש הממשלה